

УДК 65.014

Г.Є.Меняйлова,

Кременчуцький університет економіки, інформаційних технологій і управління, м. Кременчук

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ КРИТЕРІЇВ ВІДНЕСЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ ДО МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В статті розглядаються проблеми визначення та застосування критеріїв, на основі яких підприємства можна класифікувати за масштабом діяльності. Проведено порівняльний аналіз критеріїв, що застосовуються у різних країнах світу і визначені проблеми їх застосування. Автор наголошує на тому, що для розробки дієвих державних програм щодо підтримки малих підприємств різних галузей необхідні принципово нові критерії класифікації і пропонує алгоритм, їх розробки і визначення.

В статье рассматриваются проблемы определения и применения критериев, на основании которых предприятия можно классифицировать по масштабу деятельности. Проведен сравнительный анализ критериев, которые применяются в разных странах мира и определены проблемы их применения. Автор акцентирует внимание на том, что для разработки действенных государственных программ для поддержки малых предприятий различных отраслей необходимы принципиально новые критерии классификации и предлагает алгоритм их разработки и определения.

The article deals with the problems for finding and using basic criteria to classify the enterprise under scale of its activity. The comparative analysis of criteria used in different countries of the world was made up with pointing out of problem of using these criteria. The author emphasizes on the necessity of using principally new criteria of classification to make up sound state programmers as to support small business of different fields; and also proposes algorithm of their developing and divining.

Ключові слова: малі підприємства, мале підприємництво, масштаб діяльності, класифікація підприємств, виробнича потужність.

Економіку держави визначають великі підприємства. Наявність великого капіталу безпосередньо впливає на рівень науково-технічного потенціалу та якість виробничих потужностей. Поряд з цим досвід економічного розвитку країн, які є взірцем для всього світу (США, Японія, Велика Британія) свідчить, що не менш суттєвою складовою розвиненої ринкової економіки є мале підприємництво. Малі підприємства є мобільнішими в управлінні, переорієнтації на випуск нових товарів і послуг, у створенні нових взірців продукції тощо. Малі підприємства у США, приміром, за період 1981-1990 рр. створили 60% нових робочих місць, тоді як великі скоротили чисельність працівників на 3 млн. осіб.

Встановлена причинно-наслідкова залежність між зростанням кількості малих і середніх (за прийнятими на Заході методиками) підприємств та позитивними економічними зрушеннями, що оцінені обсягом ВВП. Характерно, що наведений взаємозв'язок встановлено на базі емпіричних даних, одержаних з джерел Євростату по провідних індустріальних країнах світу - США та ФРН. Розквіт малого підприємництва в економічно розвинених країнах вдалось досягти завдяки існуванню ефективної державної політики підтримки сприяння розвитку даної сфери.

Вважається, що мале підприємство – це підприємство з незначною кількістю працівників, невеликими обсягами здебільшого ризикової діяльності (виробничої, торговельної, наукової та ін.) та обсягів виробництва, власник якого несе повну відповідальність за результати господарювання, самостійно приймає управлінські рішення з метою привласнення прибутку [1, с.228]. Однак найскладнішою проблемою у належності підприємства до малого є визначення конкретних масштабів «невеликих обсягів здебільшого ризикової діяльності».

В Україні проблемам функціонування малого бізнесу та визначенням критеріїв, за якими підприємства можна класифікувати як малі, присвятили свої розробки такі вчені: З.С.Варналій, В.І.Герасимчук, В.Н.Парсяк, О.В.Мірошніченко, В.В.Онікієнко, А.М. Лукашенко, Т.А. Говорушко.

У різних країнах використовують різні класифікаційні ознаки (критерії) належності підприємства до розряду малих [2, с.7]. Згадуваний вище З.С.Варналій стверджує, що «мале підприємство - це фірма, якою керує незалежний власник, яка не посідає у своїй галузі домінуючого становища і відповідає певним критеріям за кількістю зайнятих і щорічними обсягами продажів» [3, с.22-53]. Це твердження можна доповнити тим, що таке мале підприємство може належати до будь-якої організаційно-правової форми господарювання і сфери діяльності.

Європейський Союз запропонував такі критерії: кількість персоналу не перевищує 500 осіб, вартість фондів підприємства не перевищує 75 млн. євро, велика фірма володіє не більше ніж третину його капіталу. Однак при визначенні заходів щодо стимулювання та розвитку малого підприємництва можуть враховуватися і інші показники, а країни-члени ЄС можуть взагалі використовувати власні критерії при належності підприємств до малих та середніх. Так, у Великобританії у виробничій сфері фірма офіційно вважається малою, якщо в ній зайнято до 200 осіб. Кількість зайнятих і обсяг основного капіталу - такі критерії належності підприємства до розряду дрібних у ФРН. В Італії (також і в Індії) – чисельність зайнятих і обсяг інвестицій, а в багатьох галузях - ще й рівень використання енергії. У Японії такими критеріями вважають розмір капіталу, чисельність працюючих та галузеву належність.

Як зазначає В.Н.Парсяк, «...кількісні критерії спрощують класифікацію підприємств. І в цьому полягає їх позитивна якість, але й водночас і недолік» [4, с.56]

Класифікація за розміром (масштабом) має винятково важливе значення, тому що дає можливість виявити і проаналізувати сильні та слабкі сторони кожної групи підприємств, визначити оптимальні варіанти їх співвідношення та взаємодії, основні напрямки державної політики щодо підтримки таких підприємств.

Проблеми застосування кожного критерію, на думку автора, наведені в

табл. 1.

Таблиця 1

Проблеми використання кількісних критеріїв щодо віднесення підприємств до малих

Оціночний критерій	Проблема застосування
Виручка від реалізації (валовий дохід)	1. Різна величина вартості за галузями діяльності; 2. Може змінюватися під впливом зміни собівартості продукції, без зміни обсягів виробництва (продажу); 3. Суттєвий вплив інфляції на цю величину.
Чисельність працівників	1. Різна кількість працівників за галузями; 2. Можлива зміна чисельності під впливом НТП (впровадження нових технологій, автоматизації виробництва, інформатизація бізнес - процесів); 3. Використання частково зайнятої робочої сили, працівників на основі термінових договорів на певний вид робіт; використання праці фізичних осіб – підприємців.
Балансова вартість основних фондів	1. Є суттєвим показником для підприємств, де велика частка ОФ (промисловість, будівництво) для підприємств торгівлі, послуг більш значущу роль відіграє розмір оборотного капіталу.
Власний (сукупний) капітал	1. Різна величина та структура за галузями діяльності підприємств.
Величина прибутку	1. Найсуперечливіший показник, оскільки може змінюватися під впливом багатьох факторів; 2. Визначення його розміру залежить від чинної системи оподаткування.
Частка підприємства на ринку	1. Проблема визначення частки на ринку з високою конкуренцією та вільними вхідними бар'єрами; 2. Може бути суттєвою для невеликих підприємств, які виробляють ексклюзивний продукт; 3. Наявність комерційної таємниці.

В Україні визначення малого підприємства та суб'єктів малого підприємництва дають такі законодавчі та нормативні акти, як:

1. Господарський кодекс України (глава 7, стаття 62) [5, с.3].

2. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» №2063-III від 19.10.2000 р. [6].

3. Указ Президента України «Про внесення змін до Указу Президента України №727 від 03.07.1998 р. «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» №746/99 від 28.06.1999 р. [7].

Для визначення відповідних категорій підприємств у названих вище нормативно-правових актах використовують два критерії: середньоспискову чисельність працюючих та обсяг виручки (валового доходу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік.

Узагальнення та порівняння критеріїв малих підприємств і суб'єктів малого підприємництва наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Критерії віднесення до малих підприємств та суб'єктів малого підприємництва згідно з нормативно-правовою базою України

Найменування нормативно - правового акта	Критерії згідно з нормативно-правовим актом	
	Валовий дохід за рік	Чисельність працюючих
Господарський кодекс України (для малих підприємств)	До 500 тис. євро	До 50 осіб
ЗУ «Про державну підтримку малого підприємництва» (для юридичних осіб, для фізичних не встановлено)	До 70 млн. грн.	До 50 осіб
Указ президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва»: - для юридичних осіб; - для фізичних осіб-підприємців.	До 1 млн. грн. До 500 тис. грн.	До 50 осіб До 10 осіб

Визначення середніх підприємств у жодному акті не наведено.

З даних, наведених в табл. 2, випливають певні протиріччя у визначенні поняття малі підприємства, окрім визначень, які наводяться в законодавчо-нормативних актах. Плутанину в застосуванні понять «мале підприємство» та «мале підприємництво» вносить функціонування такої форми господарювання, як фізична особа – підприємець. З 2003 року у Господарському Кодексі України вводять поняття «суб'єкт господарювання, згідно з яким до суб'єктів господарювання відносяться як юридичні особи, так і підприємці – фізичні особи.

Досить вдалою є розробка вченими Інституту приватного права і підприємництва АПрН України (А.М.Лукашенко) та Інституту стратегічних досліджень НАНУ (З.С.Варналій) щодо класифікації підприємств відповідно до масштабів господарської діяльності (табл. 3).

Як зазначалося вище, застосування одного-двох критеріїв до всіх малих підприємств без винятку, без урахування галузевої специфіки, є такою, що спотворює реальний стан речей. Необхідно застосовувати систему показників, відмінну для кожної галузі чи сфери виробництва.

Таблиця 3

Класифікація підприємств залежно від масштабів господарської діяльності

№ з/п	Категорії підприємств	Категорії класифікації	
		Середньоспівкова чисельність працюючих, осіб	Обсяг виручки (валового доходу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік, грн.
1.	Мікропідприємства	До 10	До 500 000
2.	Малі підприємства	До 50	До 1 000 000
3.	Середні підприємства	До 250	До 5 000 000
4.	Великі підприємства	Понад 250	Понад 5 000 000

Для побудови ефективної системи показників щодо класифікації підприємств за розмірами пропонуємо застосувати такий алгоритм (рис. 1):

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ

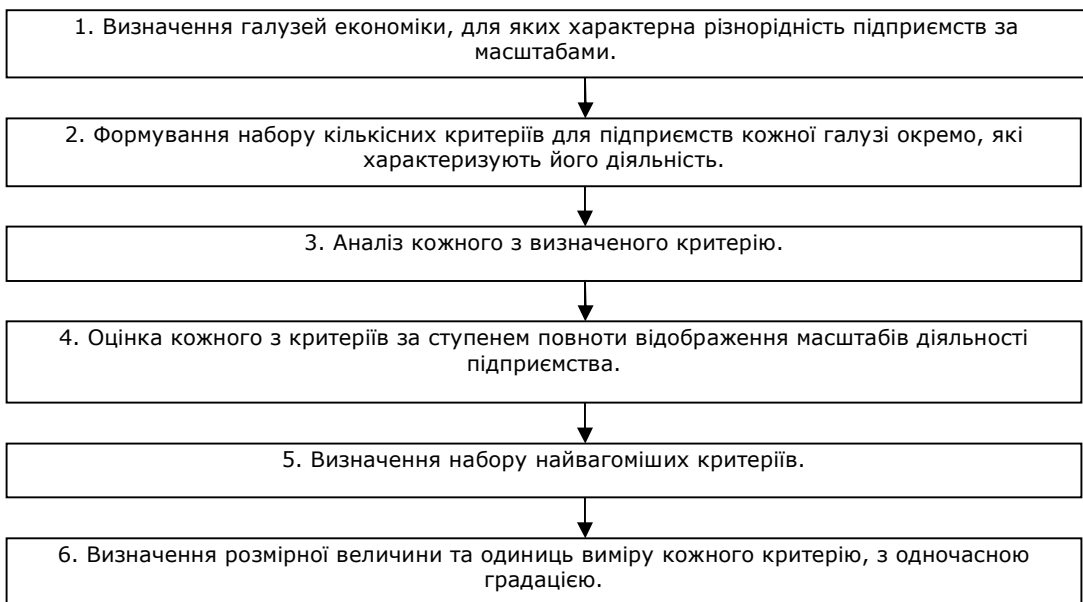

Рис. 1. Приблизний алгоритм побудови системи показників, щодо визначення кількісних критеріїв оцінки підприємств (авторська розробка)

Виконання першого етапу доцільно провадити за накопиченими статистичними даними Державного управління статистики з використанням КВЕД (Державного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності»). На другому етапі необхідно визначити такі критерії, які можна розрахувати, або визначити без складнощів та застосування великої кількості даних.

До найвагоміших критеріїв повинні відноситися такі, які піддаються легкому обчисленню та відображають реальні масштаби діяльності. Так, наприклад, для переробних підприємств таким критерієм може бути виробнича потужність. Виробнича потужність малого підприємства промисловості розраховується і фіксується як кількість сировини, що перероблена за добу або рік в напівфабрикат чи готовий продукт. Виробнича потужність є важливим показником діяльності переробного підприємства, оскільки її величина формується під впливом ринкового попиту, можливості оснащення, наявності і ціни сировини, темпоритму її постачання, тривалістю виробничого циклу, обсягу виготовлення продукції за наявних виробничих площ, трудомісткості продукції, продуктивністю праці тощо. Для підприємств машинобудування такими критеріями можуть стати: номенклатура виробів, чисельність працівників, обсяги реалізації.

Основними факторами ефективності МП є їх гнучкість, новаторський дух та здатність оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища. Водночас це дуже вразлива система, яка потребує державної уваги та підтримки.

Для розробки ефективних заходів, щодо розвитку МП з боку держави необхідна така класифікація за розміром (масштабом), що надасть можливість виявити і проаналізувати сильні та слабкі сторони кожної групи підприємств, визначити оптимальні варіанти їх співвідношення та взаємодії.

Критерії віднесення підприємств до малих підприємств, що застосовуються в Україні, є такими, що спотворюють реальний стан речей. Необхідно застосовувати систему показників, яка б враховувала специфіку діяльності кожної галузі чи сфери виробництва.

Список використаних джерел:

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1/Редкол.: ... С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
2. Малий та середній бізнес як сфера зайнятості: методологія, аналіз проблем розвитку/ В.І.Герасимчук, О.В.Мірошніченко, В.В.Онікієнко: Рада по вивченню продуктивних сил України, Український інститут соціальних досліджень. – К.: УІСД, 2002. – 116 с.
3. Варналій З.С. Мале підприємство: основи теорії і практики. – 3-є видання – К.: Знання, 2005. – С.22-53.
4. Парсяк В.Н. Політика зростання та розвитку малих агропромислових підприємств // Економіка АПК. – 2004. – №10. – С. 56-63.
5. Господарський кодекс України. № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
6. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» №2063-III від 19.10.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
7. Указ Президента України «Про внесення змін до Указу Президента України №727 від 03.07.1998 р. «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» №746/99 від 28.06.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.